

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Лехнюк Роман Олегович

УДК 94:329.11](477.83/.86)«19»(043.5)

**Українські консервативні середовища
в Галичині у першій чверті ХХ століття:
національно-політичний аспект**

Спеціальність 07.00.01 – Історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Мудрий Мар'ян Михайлович,
Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Литвин Микола Романович,
директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,

кандидат історичних наук, доцент
Єгрешій Олег Ігорович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
доцент кафедри історії України.

Захист відбудеться 19 квітня 2018 р. о 13.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.12 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 337.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано 16 березня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

Шуст Р. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Консерватизм є складним для аналізу явищем, що одноставно відзначають усі його дослідники. Неможливість окреслити єдиний ідейний стандарт для консерватизму робить вивчення його локальних варіантів найефективнішим шляхом студій над цієї ідейною течією. У цьому контексті виникає потреба цілісно дослідити історію українського консерватизму в Галичині. Консервативні середовища Галичини були важливою (поряд з такими ідейними течіями, як націоналізм і соціалізм) складовою частиною українського руху на початку ХХ ст., відіграли істотну роль в українському націєтворенні.

Перша чверть ХХ ст. була переломним періодом в історії консерватизму. Важливість цього історичного періоду полягає в пошуку способів реагування на дилеми націоналізму й соціалізму та зумовлені ними суспільні зміни. Ці ідеології суперечили консервативним засадам і уявленням, фактично позбавляли консерваторів майбутнього. Найважливішим наслідком поширення націоналізму й соціалізму, а також лібералізму, який не менш гостро критикували консерватори, стало залучення широких мас людей до суспільно-політичних процесів. Це вело як до створення добре організованих і масових політичних партій (не властивих для консервативного стилю політики), так і до зниження рівня політичної культури.

Українські консервативні середовища Галичини першої чверті ХХ ст. як частина місцевої національної політичної культури ще не ставали об'єктом комплексного історичного дослідження. Це можна пояснити природою консерватизму: за привабливістю він не міг зрівнятися з націоналізмом чи соціалізмом, адже апелював до складних і непопулярних на початку ХХ ст. понять традиції, авторитету, поміркованості. Тоді консерваторам щонайбільше була відведена роль конструктивної опозиції. Але з позицій нинішнього часу увага до інтелектуальної спадщини та національно-політичної практики українського консерватизму, в тому числі його галицьких варіантів, бачиться як потрібний досвід для творення новочасного суспільства і держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідницьких тем на кафедрі новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка: «Громадсько-політична та професійна діяльність української інтелігенції в ХІХ–ХХ століттях» (номер державної реєстрації 0112U004043) і «Суспільно-політичні та національно-етнічні процеси на західноукраїнських землях (остання третина ХVІІІ – ХХ ст.)» (0115U003557).

Метою дослідження є проаналізувати середовища української консервативної думки і практики в Галичині в контексті етносоціальних і національно-політичних перетворень, а також інтелектуально-культурних течій у Центрально-Східній Європі в першій чверті ХХ ст. Реалізація цієї мети вимагає виконання таких **завдань**:

дослідити:

– зміст поняття «український консерватизм» в Галичині першої чверті ХХ ст.;

- українські консервативні середовища Галичини в контексті наявних типологій консерватизму;

- теоретичне підґрунтя консервативного світогляду в українському суспільстві Галичини;

- головні ідеї консерваторів у соціально-економічній сфері;

- політичні практики українських консервативних угруповань;

- діяльність і світогляд ключових постатей консервативного руху;

- взаємозв'язки українських консервативних середовищ Галичини і Наддніпрянщини;

- консервативні середовища Галичини в контексті інтелектуального простору австрійської частини монархії Габсбургів (зокрема в порівнянні з польськими, чеськими і словенськими консервативними середовищами);

- вплив Першої світової війни і геополітичних змін у Центрально-Східній Європі на світогляд і політичну практику українських консерваторів Галичини.

Об'єктом дослідження є українські консервативні середовища в Галичині в першій чверті ХХ ст.: русофіли, християнсько-суспільний рух і Греко-католицька церква (далі – ГКЦ).

Предметом дослідження є консерватизм як стиль мислення, світоглядні засади українських консерваторів, їхні уявлення про традицію, політику, національні й соціальні процеси; практична діяльність консервативних осередків і пов'язане з цим питання інституалізації українського консерватизму в Галичині досліджуваної доби; місце українських консерваторів на тогочасній інтелектуальній мапі Центрально-Східної Європи.

Хронологічними межами роботи є перша чверть ХХ ст. Конкретні нижні й верхні часові межі для різних досліджуваних середовищ можуть різнитися. Для русофілів знаковим був 1900 р. – спроба створення політичної партії новітнього зразка, а рубежем з наступною добою – середина 1920-х рр., коли формально відбулась інституалізація цього середовища в міжвоєнній Польщі. Аналіз християнсько-суспільного руху варто розпочинати зі створення його першої політичної інституції – Католицького русько-народного союзу – в 1896 р. Верхньою межею для цього середовища можна вважати дві події: смерть його лідера Олександра Барвінського в 1926 р. та утворення роком раніше Української християнської організації – діяльність якої спиралася на новий, сформований уже в умовах міжвоєнної Польщі досвід національно-політичної активності українців Галичини. У випадку ГКЦ нижньою межею є 1901 р., коли митрополитом став Андрей Шептицький – постать, яка найбільше вплинула на еволюцію інституційного консерватизму Церкви. Як верхню межу в ситуації ГКЦ можна вважати повернення митрополита Андрея до Галичини в 1923 р., що символічно започаткувало нову добу в історії Церкви. Водночас 1923 р. можна вважати за визначальну дату для всіх трьох середовищ з огляду на остаточне визнання Радою послів держав Антанти суверенітету Польщі над Галичиною, що визначально вплинуло на подальший політичний та ідейний клімат регіону.

Географічними межами роботи є східна частина коронного краю Королівства Галичини і Лодомерії в складі Австро-Угорської імперії, а згодом

територія Львівського, Станиславівського і Тернопільського воєводств міжвоєнної Польщі. Саме звідси походили й насамперед тут діяли представники українських консервативних середовищ, і саме в українському суспільстві Галичини вони шукали опору. Однак активність українських консерваторів не обмежувалася східною частиною краю. Тому в межах дослідження розглянуто їх діяльність у Державній раді у Відні або ж взаємозв'язки з представниками українського консерватизму Наддніпрянщини. Окремим аспектом є необхідність порівняльного аналізу досліджуваних середовищ з іншими консервативними рухами Цислейтанії, а отже до Східної Галичини долучається не лише її західна частина з центром у Кракові, а й інші частини монархії Габсбургів, такі як Богемія чи словенські землі. Варто зазначити, що для роботи в руслі інтелектуальної історії географічні межі є умовними.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в комплексному аналізі українських консервативних середовищ у Галичині першої чверті ХХ ст.

У дисертації вперше:

- проаналізовано погляди українських консерваторів на традицію, суспільство, роль Церкви, а також спроби їх практичного втілення;
- визначено місце українського консерватизму в Галичині в наявних класифікаціях консерватизму (зокрема тих, що стосуються його історії в Австро-Угорщині);
- окреслено (у порівняльному контексті) характерні риси українського консерватизму в Галичині першої чверті ХХ ст., подано його визначення;
- розглянуто історію консервативного крила русофілів, зокрема причини, перебіг і наслідки кризи русофільського консерватизму на початку ХХ ст.;
- вивчено історію ГКЦ з точки зору її інституційного консерватизму (у контексті діяльності як вищої ієрархії, так і парафіяльного духовенства);
- проведено порівняльний аналіз українських консервативних середовищ у Галичині першої чверті ХХ ст. і тогочасних консервативних рухів і течій серед українців Наддніпрянщини, поляків, словенців і чехів.

Отримали подальший розвиток:

- дослідження з історії русофільського руху в Галичині;
- висвітлення практичної діяльності християнсько-суспільного середовища;
- з'ясування ролі ГКЦ у становленні новочасного українського суспільства.

Доповнено й уточнено:

- типологію консервативних рухів у Центральній та Східній Європі першої чверті ХХ ст.;
- критерії для визначення консервативних середовищ і груп серед народів (до них належали й українці), які на початку ХХ ст. переживали період боротьби за національну державність.

Практичне значення дослідження. Результати дисертаційної роботи і застосовані в ній методологічні підходи можуть бути використані:

- для студій з історії українського консерватизму (як загальних, так і присвячених окремим консервативним групам Галичини і Наддніпрянщини);

– при дослідженні інших ідейних і політичних течій, які в певні періоди історії переживали зміни, пов'язані з глибокими суспільними перетвореннями;

– у написанні синтез з історії України, адже досі в більшості з них ця тема відсутня;

– під час біографічних студій, присвячених чільним постатям українських консерваторів у Галичині;

– для включення українського матеріалу в широку палітру історії консервативних рухів і середовищ Центральної та Східної Європи, а відтак поглиблення розуміння процесів новочасного українського націєтворення.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї й тези дисертаційного дослідження представлено на ряді наукових конференцій: II Міжнародна наукова конференція «Польща – Україна: спільні шляхи до свободи», яка мала тематику «Балто-Чорноморський регіон та Україна у сусідніх просторах та пограничних епохах» (Житомир, 2015 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Духовність. Культура. Пам'ять». До 150-річчя від дня народження митрополита Андрея Шептицького (Львів, 2015 р.); XXV Міжнародна наукова конференція «Історія релігій в Україні» (Львів, 2015 р.); Міжнародна наукова конференція «Українство в контексті світових цивілізаційних процесів» (Київ, 2015 р.); П'ята Всеукраїнська наукова конференція «Держава і Церква в новітній історії України» (Полтава, 2015 р.); XXVI Міжнародна наукова конференція «Історія релігій в Україні» (Львів, 2016 р.); Наукова конференція «Досліджуючи минуле: методологічне оновлення історіографії в Україні» (Київ, 2017 р.); Третя Міжнародна науково-практична конференція «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)» (Тернопіль, 2017 р.). Частина роботи було апробовано на наукових семінарах кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка (у 2016–2017 рр.) і кафедри історії XIX століття Інституту історії Педагогічного університету в Кракові (у 2016 р.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 16 публікаціях, з яких 8 – у фахових виданнях, а 3 – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз.

Структура дослідження. Структура роботи побудована за проблемним принципом. В окремих параграфах дисертації застосовано проблемно-хронологічний підхід. Основна частина дисертації складається зі вступу, п'яти розділів, які містять 15 підрозділів, і висновків. Основну частину дисертації доповнює список використаних джерел і літератури (625 позицій) і 40 додатків. Основний текст дисертації викладений на 196 сторінках, загальний обсяг роботи – 301 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, з'ясовано об'єкт і предмет дослідження, визначено хронологічні й географічні межі роботи, сформульовано мету й завдання, розкрито наукову новизну і практичне значення дисертації.

У **першому розділі «Методологія, історіографія і джерела дослідження»** описано методологію роботи, схарактеризовано використану літературу й зроблено огляд джерельної бази, на основі якої здійснено дослідження. У *підрозділі 1.1. «Понятійний апарат і методологічні засади»* проаналізовано проблеми, пов'язані з визначенням понять «консерватор», «консерватизм», «український консерватизм». Велику увагу, з врахуванням специфіки українських консервативних середовищ у Галичині першої чверті ХХ ст., приділено питанням (не)ідеологічності консерватизму та визначенню базових критеріїв і засадничих принципів, за якими можна визначити консервативний характер досліджуваних осередків української консервативної думки. Тому серед інших термінів, важливих для дослідження, проаналізовано поняття «традиція», «модерність», «криза», «консервативне середовище». Зважаючи на неоднорідну природу консерватизму, важливу роль відіграв у роботі принцип історизму. Пишучи про консерватизм першої чверті ХХ ст. варто остерігатися спокуси використати досвід пізніших подій. Однак чимало праць, що присвячені консерватизму й написані в останні десятиліття, насамперед беруть до уваги саме цей, не такий давній досвід, а дискусії ХІХ і початку ХХ ст. опиняються на другому плані

При проведенні дослідження було застосовано такі методи, як порівняння, біографічний, критичний, співставлення і генетичний. Метод порівняння застосовується на трьох рівнях. Перший – внутрішні порівняння в межах трьох досліджуваних консервативних середовищ. Другим рівнем є зовнішнє порівняння українського консерватизму в Галичині й Наддніпрянщині. Третім рівнем є порівняння в масштабі австрійської частини монархії Габсбургів – Цислейтанії. Порівняльний метод потрібний і для врахування наявних класифікацій консерватизму в монархії Габсбургів, що сприяє кращому розумінню місця досліджуваних середовищ в інтелектуальному просторі свого часу. Використання біографічного методу пов'язане з ключовою роллю окремих постатей у формуванні ідей і практик середовищ, які вони представляли. Актуальності критичному методу надає використання в роботі великої кількості особових джерел, що містять суб'єктивну складову. Великий обсяг різноманітного джерельного матеріалу зумовлює застосування методу співставлення. Завдяки генетичному методу вдалося прослідкувати історичні й культурні корені традицій консервативного світосприйняття в українському суспільстві Галичини та їх роль у виникненні різних типів консерватизму. Методологічний інструментарій дослідження був би неповним без використання міждисциплінарного підходу, зокрема здобутків політології та релігієзнавства.

У *підрозділі 1.2. «Історіографія»* розглянуто основні праці, пов'язані з досліджуваною тематикою. Методологічні аспекти консерватизму, зокрема українського, фактично не ставали об'єктом вивчення українських дослідників, за

винятком праць С. Гелея, В. Потульницького і дисертаційного дослідження з політології Н. Козак. Тому в працях вітчизняних науковців можна зустріти різні трактування консерватизму – як ідеології, стилю мислення чи світоглядної настанови – без обґрунтування вибору. З огляду на це, теоретичні засади консерватизму окреслено на основі зарубіжних досліджень, зокрема праць Р. Кірка, П. Ярошинського, М. Яскульського, С. Гантінгтона, М. Оукшота.

Попри відсутність комплексних студій з історії українських консервативних середовищ у Галичині досліджуваного часу, різні їх аспекти неодноразово ставали об'єктом вивчення істориками. У дослідженні використано праці про русофільське середовище О. Сухого, М. Мудрого і О. Аркуші, А. В. Вендланд, І. Орлевич. Окремі аспекти й етапи історії християнсько-суспільного руху вивчали А. Кліш, М. Мудрий і О. Аркуша. Також О. Аркушею й І. Чорноволом здійснено історичний аналіз постаті О. Барвінського. Простежити окремі елементи діяльності представників цієї групи в добу Західноукраїнської Народної Республіки дала змогу праця М. Литвина і К. Науменка. З дослідників історії Церкви важливими для цієї роботи стали тексти О. Єгрешія, І. Чорновола, І. Антоняк і В. Расевича, присвячені різним ієрархам ГКЦ. Дослідження ж Н. Колб, Б. Войтовіч-Хубер та спільна стаття В. Расевича і А. Заярнюка дають розуміння моделей поведінки парафіяльного духовенства. Окрему групу становлять праці польських, словенських і чеських авторів, використаних при роботі над порівняльним аспектом дослідження.

У підрозділі 1.3. «Джерельна база» охарактеризовано основні типи джерел, на яких побудоване дисертаційне дослідження. Першою групою неопублікованих матеріалів є документи, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у Львові. У дисертації використано матеріали з фондів Ставропігійського інституту у Львові (ф. 129), Греко-католицької митрополичої консисторії (ф. 201), особових фондів Андрея Шептицького (ф. 358), М. Тишкевича (ф. 681), К. Студинського (ф. 362) і А. Вахнянина (ф. 818). Другою групою неопублікованих джерел є матеріали відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка – фонду родини Барвінських (ф. 11), Глинських (ф. 159) і О. Маркова (ф. 168). Важливі для порівняльного аналізу українських і польських консервативних середовищ документи містяться в польських архівних установах, як-от матеріали графа З. Тарновського в Національному архіві у Кракові й архів М. Бобжинського у відділі рукописів Ягеллонської бібліотеки в Кракові.

Серед опублікованих матеріалів можна виділити такі типи – збірники документів, мемуарну літературу, документи політичних партій і товариств, публіцистику, матеріали періодичних видань. Серед збірників документів варто виокремити протоколи конференцій греко-католицького єпископату за 1902–1937 рр. і підбірку листів до перемиського єпископа Константина Чеховича. Найбільшу кількість цього типу опублікованих джерел присвячено постаті Андрея Шептицького. Серед збірників опублікованих документів, що відносяться до історії русофільського руху варто назвати підбірку матеріалів, упорядковану О. Сухим. Кількатомний збірник документів з історії Західноукраїнської Народної

Республіки містить інформацію про діячів християнсько-суспільного руху в період 1918–1923 рр. Важливим є перший том листування В. Липинського, де містяться його листи до О. Барвінського.

Велику роль у відтворенні біографій окремих представників консервативних середовищ та їх світогляду відіграють мемуари. Надзвичайно інформативними є видані друком «Спомини з мого життя» О. Барвінського. Неопублікована їх частина, що охоплює період по 1908 р., зберігається у відділі рукописів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Цінні свідчення містять мемуари греко-католицьких священників – О. Пристая і Ф. Тарнавського. Допоміжним джерелом для відтворення окремих сторінок історії консервативних середовищ є мемуари К. Левицького і М. Тишкевича.

Окремою групою друкованих джерел є матеріали діяльності консервативних політичних товариств і партій – насамперед русофільської Русько-народної партії (РНП) та Християнсько-суспільного союзу (ХСС).

Велику групу джерел становить публіцистика досліджуваного періоду. Серед русофільських авторів ключовими є публікації О. Мончаловського і Д. Маркова. Активну публіцистичну діяльність провадив О. Барвінський. Серед авторів з середовища Греко-католицької церкви належить виокремити отців М. Садовського, О. Волянського і Г. Костельника. З публіцистики представників інших консервативних середовищ варто акцентувати увагу на польських авторах, насамперед із середовища «станьчиків». Для дослідження реформістських ідей у середовищі старочехів велику вагу мають праці А. Брафа.

Ще одним типом джерел є періодика. У роботі використано матеріали русофільських («Галичанинъ», «Русское слово», «Русь», «Призывъ»), християнсько-суспільних («Руслан», Відродженне») і церковних («Нива», «Основа», «Церковный Востокъ») часописів. Також залучено періодичні видання опонентів консерваторів – українських націонал-демократів («Діло») і радикалів («Громадський голос»). Серед польських часописів найважливішими були «Czas» і «Gazeta Narodowa» – основні періодичні видання західногалицьких і східногалицьких консервативних груп відповідно.

У **другому розділі «Галицькі русофіли»** проаналізовано світоглядні засади і політичні практики галицьких русофілів, проблеми, з якими зіткнувся традиційний русофільський консерватизм, і пов'язані з цим дилеми. У *підрозділі 2.1. «Ідея “всеруськості” та її криза»* йдеться про теоретичне підґрунтя русофільського консерватизму. Розглянуто три головні опори, на яких ґрунтувалися уявлення русофілів про традицію, що потребує збереження. Першою опорою була теза про «національное и культурное единство всего русского народа», яка ґрунтувалася на ідеї «всеруськості». Це поняття не слід трактувати з точки зору модерного націоналізму з його чіткими розрізненнями і критеріями. Другою опорою русофільської ідентичності був східний церковний обряд і традиційна складова консервативного мислення в християнському світі – важлива роль Церкви в житті суспільства. Із двох попередніх основ витікала третя – захист етимологічного правопису і церковнослов'янської мови в літургії. Для русофілів вони були символами нерозривності традиції.

Перша чверть ХХ ст. поставила русофільський рух, що базувався на цих консервативних засадах, перед обличчям глибокої світоглядної й ідейної кризи. Ідентичність русофілів, базована на домодерних засадах, що не вимагали чіткої національної самоідентифікації, швидко втрачала актуальність перед викликами модерних ідеологій, насамперед націоналізму. Теза про єдність усього «русского народа», а отже непримиренність з українським модерним національним рухом, була перепорою на шляху перетворення домодерного консерватизму русофілів у новочасний український консервативний світогляд.

Ці утруднення поглиблювались організаційною кризою, що полягала в потребі адаптації до зростаючої масовості політичних процесів. Русофіли не приховували, що спроба утворити політичну партію сучасного зразка, якою мала бути Русько-народна партія, була вимушеним кроком. Нечіткість партійної структури і розподілу повноважень між різними політичними органами середовища поєднувалася з наростанням фінансових ускладнень, що призвело в 1913 р. до закриття провідного часопису русофілів – «Галичанина».

У підрозділі 2.2. «Консервативне підґрунтя польсько-русофільського союзу 1908 року і розкол на “старокурсників” і “новокурсників”» розглянуто пошуки русофілами виходу з кризової ситуації й наслідки, до яких це призвело. Світоглядна криза змушувала русофілів шукати нові відповіді на посталі виклики. Цей пошук характеризувався внутрішніми дискусіями, що переходили в гострі суперечності й поставили під сумнів консервативне підґрунтя русофільського світогляду. Зростаюча популярність Української національно-демократичної партії становила для русофілів у добі модерних ідеологій як ідейно-світоглядний виклик, так і пряму загрозу політичному майбутньому. У цій ситуації значна частина русофілів йшла всупереч власній традиційній антипольськості й уклала напередодні сеймових виборів 1908 р. політичний союз з польськими консерваторами зі Східної Галичини, ідейний світ яких також опинився під загрозою внаслідок розвитку модерного українського руху і його радикалізації.

Виборчий союз з польськими східногалицьким консерваторами, хоча й приніс русофілам тимчасовий електоральний успіх, спричинив подальше падіння впливу цього середовища і призвів до їх офіційного розколу на «новокурсників» і «старокурсників» (або ж «молодих» і «старих»), що оформився протягом 1909 р. Лінія розколу пролягала між старшим, консервативним, поколінням на чолі з М. Королем й о. І. Давидяком, які намагалися зберегти традиційні засади русофільського консерватизму, і переважно представниками молодшої генерації, лідерами яких були В. Дудикевич, Д. Марков і М. Глушкевич. Вони відкидали консерватизм «старокурсників» як у національних, так і соціальних питаннях.

У підрозділі 2.3. «“Старокурсники” і перехід у нову добу» простежено долю консервативного крила русофільського середовища після розколу 1909 р. та долю русофілів під час Першої світової війни і першої половини 1920-х рр. Попри всі намагання «старокурсників» налагодити діяльність власного середовища, вони зазнали невдачі й напередодні війни консервативне крило русофілів втратило фактично будь-яке політичне значення. Винятком був лише М. Король, якому вдалося перетворити русофільський консерватизм у новочасний український

консервативний світогляд. Назагал консервативна спроба «старокурсників» була не намаганням адаптуватися до епохи, а спробою уникнути будь-яких змін. Такий підхід зумовив фактичне згуртування русофілів у період російської окупації Галичини. Попри суттєві втрати у воєнні роки, це середовище збереглося у міжвоєнний час і, не без сприяння польської адміністрації, мало вплив у деяких традиційно русофільських районах Галичини, де відновило діяльність ключових культурно-просвітницьких товариств. Утім, будучи дітищем світу австрійської Галичини, з крахом цієї епохи і фундаментальних засад свого світогляду, консервативні русофіли не змогли запропонувати нових ідей.

У **третьому розділі «Християнсько-суспільний рух»** йдеться про ідейні засади середовища, очолюваного О. Барвінським, а також проблеми його інституційного оформлення впродовж першої чверті ХХ ст. У *підрозділі 3.1. «Світоглядні засади»* проведено аналіз теоретичного фундаменту консерватизму християнських суспільників. Вони були консервативною силою, яка намагалася пристосувати традиційні цінності – клерикалізм, соціальну структуру суспільства, повагу до авторитетів, досягнення змін шляхом неквапливих рішень і компромісів, відкидання конфронтації як методу й самоцілі – до викликів часу. Це середовище намагалася підхопити загальноєвропейську хвилю, розпочату енциклікою папи Лева XIII «*Regum Novarum*», що започаткувала створення партій християнсько-суспільного (християнсько-соціального) спрямування в багатьох європейських країнах.

Ідейна платформа цього середовища ґрунтувалася на засаді «органічної праці» – щоденної кропіткої роботи в освітній і економічній галузях, спрямованої на виховання готового до економічної й політичної боротьби суспільства. Однією з головних засад цієї політики мав бути пошук прийнятних компромісів задля розвитку українського суспільства, а не ведення безоглядної опозиційної політики, яку О. Барвінський вважав неефективною. Також це середовище гостро засуджувало радикальний націоналізм і соціалізм, а отже дії (як з українського, так і польського боку), що вели до загострення міжнаціональних і соціальних відносин у Галичині. Такі погляди були логічними з огляду на те, що ідеалом в українсько-польських відносинах для О. Барвінського і його однодумців був компроміс на зразок «*нової ери*» 1890–1894 рр.

У *підрозділі 3.2. «Інституційні дилеми і масова політика»* розглянуто намагання християнських суспільників утворити дієздатну політичну організацію та їх практичну політичну діяльність. Наприкінці ХІХ і в першій чверті ХХ ст. було кілька таких спроб – заснування Католицького русько-народного союзу в 1896 р., політичного товариства «Руська громада» в 1901 р. і Християнсько-суспільного союзу в 1911 р. Кожна з них не увінчалась успіхом, як і намагання О. Барвінського реанімувати діяльність ХСС після 1918 р. Головних причин цьому було дві. Перша – несприятлива суспільно-політична кон'юнктура, адже в тогочасному галицькому політичному дискурсі схильність до компромісу робила середовище в баченні українського загалу «угодовим» і пропольським. Не менш важливою за зовнішні обставини причиною невдач християнських суспільників стало їх невміння і небажання підлаштовуватися до вимог політичної боротьби

нової доби. Найяскравіше це проявилось у їх ігноруванні масових політичних й агітаційних заходів і нездатності створити структуровану й ефективну політичну організацію модерного зразка. Не останню роль зіграло й те, що політичний пік незмінного лідера середовища О. Барвінського був уже в минулому, а інших діячів, що хоча б віддалено володіли його політичними й організаторськими здібностями, у цьому середовищі не було. Усі разом ці чинники зумовили те, що інтелектуальний потенціал українського християнсько-суспільного руху в першій чверті ХХ ст. значною мірою залишився нереалізованим.

У *підрозділі 3.3. «Газета “Руслан”»* охарактеризовано функціонування пресового органу християнських суспільників, що був головним засобом поширення їх ідей. Організаційні й фінансові труднощі часопису, взаємини редакції з українським суспільством, насамперед представниками духовенства, значною мірою відображають загальні труднощі, з якими зіткнувся консервативний християнсько-суспільний рух у Галичині. Водночас історія газети, яка, попри певні негаразди, змогла успішно проіснувати аж до початку Першої світової війни і бути активним учасником дискусій у суспільстві, є прикладом найуспішнішої інституції, створеної в досліджуваний період О. Барвінським і групою його однодумців.

У **четвертому розділі «Греко-католицька церква: між інституційним консерватизмом і новочасними викликами»** проаналізовано виклики, з якими зіткнулася Церква як консервативна інституція в першій чверті ХХ ст., розглянуто варіанти відповідей на них, що постали в середовищі ГКЦ. У *підрозділі 4.1. «Ідейно-політична ситуація»* охарактеризовано основні зовнішні виклики – ідейні течії й інтелектуальні напрями, що загрожували консервативним засадам Церкви. Головними з-поміж них стали модерні ідеології націоналізму й соціалізму, які в цій ролі приєдналися до давнього супротивника консерваторів загалом і Церкви зокрема – лібералізму. Окрім цього, у досліджуваний період ГКЦ зіткнулася з хвилею секуляризації й демократизації, яку ще більше посилила Перша світова війна. З огляду на переважаючі впливи національно-демократичної і радикальної партії загальний ідейно-політичний клімат не був прихильним для такої консервативної інституції, як Церква. За цих обставин у церковному середовищі виникали різні варіанти подолання кризи – від компромісів з модерністю (о. Г. Костельник) до вкрай консервативного ультрамонтанства (о. О. Волянський). Активна публіцистична діяльність духовенства (як у часописах, так і в окремих виданнях) була невід’ємною частиною інтелектуальних дискусій в українському галицькому суспільстві того часу.

У *підрозділі 4.2. «Вища ієрархія»* проаналізовано моделі поведінки очільників церковної структури – митрополита Андрея Шептицького та єпископів Константина Чеховича і Григорія Хомишина. У результаті вдалося виокремити три способи реагування на новочасні виклики: активна протидія шляхом втручання в політичні процеси єпископом Хомишином, пасивність владики Чеховича і поміркований шлях митрополита Шептицького. Попри відмінності, усі означені моделі поведінки представників вищої церковної ієрархії є зразками консервативної поведінки в кризовий час. Хоча митрополит і єпископи по-різному

реагували на виклики, кожен з них залишався консерватором у поглядах на суспільні й соціальні питання. Погляд на дилеми ГКЦ крізь призму її ключових представників дає змогу проаналізувати ключові аспекти інституційного консерватизму Церкви, що опинилися під загрозою в першій чверті ХХ ст. Серед головних проблем, що турбували ієрархів, було поширення модерних ідеологій та їх вплив на парафіяльне духовенство. З розколом усередині духовенства (так само як із занедбанням парохами душпастирських обов'язків на користь національно-політичних) ієрархи боролися спільно й поодиночі.

Важливим аспектом діяльності ієрархів ГКЦ були їх відносини зі світськими українськими консервативними середовищами. Якщо стосовно русофілів жоден з названих ієрархів не мав симпатій, відповідно наражався на постійну критику з їх боку, то у випадку християнських суспільників ситуація була складнішою. Єпископи Константин Чехович і Григорій Хомишин були в добрих відносинах з О. Барвінським, кожен у межах власних моделей поведінки. Вирішальною ж була позиція митрополита Андрея Шептицького, який зробив ставку на порозуміння з УНДП. У поєднанні з поміркованістю митрополита в підході до політичної активності, зміною акцентів у діяльності духовенства на оборонців консервативних християнських засад суспільства шляхом активної просвітньої й економічної роботи це стало найефективнішим способом збереження важливої ролі Церкви в житті суспільства.

У підрозділі 4.3. «Світ цінностей парафіяльного духовенства» розглянуто як парохі реагували на нові виклики, що постали перед ними, а також яким чином ці дилеми впливали на їх поведінку й вірність консервативним засадам Церкви. Ситуація парафіяльного духовенства в досліджуваній час була вкрай складною. Становище часто єдиного представника українських освічених верств на місцях робило парохів стійкішим до утримання впливу на суспільство, ніж світських консерваторів. Утім, це призводило до надмірного захоплення священників українською політикою, розмиваючи межу між християнським консерватизмом і націоналізмом. Більш консервативною була поведінка невтручання в активну політику, яка теж мала позитивні й негативні прояви. Як активний учасник партійного життя парафіяльне духовенство не могло абстрагуватися від нього задля зміцнення себе як окремого громадського чинника. Попри це, активне відстоювання священниками ролі провідників українського руху на місцях і наявність власних форм самоорганізації зберігали потенціал для поєднання парохами функцій захисників традиції, душпастирів і громадських активістів уже в міжвоєнний час, коли і сільські парохі, і митрополит та єпископи зіткнулися з викликами, що частково були продовженням досліджуваної доби, а значною мірою – новими, ще більш радикальними й небезпечними для консервативного світогляду і християнських цінностей.

П'ятий розділ «Ідеї і практики українських консерваторів Галичини в контексті консервативних рухів у Центрально-Східній Європі» присвячено порівняльному аналізу світоглядних засад, ідей і практик українських консерваторів Галичини з польськими, словенським, чеськими й українськими наддніпрянськими осередками консервативної думки. У підрозділі 5.1. «Польські

консерватори» схарактеризовано досвід польських консервативних середовищ – західногалицьких «станьчиків» і східногалицьких «подоляків». Роль ідей і практик польських консерваторів Галичини в національно-політичній, соціально-економічній і церковній сферах у контексті вивчення українських консервативних середовищ полягає насамперед у їх щоденному співіснуванні й прямій чи опосередкованій взаємодії. З одного боку, польські еліти були владним чинником в Галичині, тому ототожнювались українськими силами (у тому числі консервативними) з численними проблемами Галичини, передусім національно-політичними. З іншого боку, польські консерватори, насамперед «станьчики», ставали зразком для наслідування. Найкращий приклад – очевидна схожість концепції «органічної праці» українських християнських суспільників до такої ж успішно втілюваної краківськими консерваторами моделі. А важливість розгляду в цьому дослідженні «подоляків» зумовлена схожістю частини їхніх дилем з труднощами русофілів. Наслідком цього була спроба порозуміння в 1908 р. Досвід польських консерваторів, чії ідеї й практичні дії часто були різночуті відмінними, показує, що й українські консервативні осередки не були унікальними у власному різноманітті. Зважаючи на багату інтелектуальну традицію польської консервативної думки, її ігнорування суттєво звузило б перспективу вивчення українських консерваторів.

У підрозділі 5.2. «Словенські і чеські консервативні середовища» розглянуто історію словенських католицьких консерваторів і двох чеських середовищ консервативної думки – партії консервативного велькостатку (тобто великих землевласників) і «старочехів». Вплив словенського й чеського консерватизму на ідеї й практики українських консервативних середовищ був меншим, ніж польських, але також важливим. Насамперед йдеться про словенський католицький рух, чії практичні досягнення варто вважати за успішний зразок для ідейно дуже споріднених з ним українських християнських суспільників. Тим-то й можна пояснити прагнення О. Барвінського переймати цей досвід, зокрема в межах практичної співпраці в Державній раді. Водночас історія консервативної українсько-словенсько-хорватської фракції Слов'янський християнсько-народний союз (СХНС) в австрійському парламенті є прикладом консервативного стилю в політиці, коли дії О. Барвінського суттєво різнилися від гострої опозиційності решти українських сил.

Чеські консерватори мали найменший вплив на ідеї й практики досліджуваних українських середовищ. Але бодай короткий їх огляд дає змогу ширше розглянути історію й дилеми консерватизму в Цислейтанії в першій чверті ХХ ст. А ідеї окремих чеських консерваторів (як-от А. Брафа) могли б слугувати добрим прикладом для русофілів, соціально-економічна програма яких залишала бажати кращого.

У підрозділі 5.3. «Український консерватизм у Наддніпрянській Україні» в порівняльному контексті представлено аналіз типів української консервативної думки Наддніпрянщини – малоросійської ідентичності й крайовства – та розглянуто контакти і взаємовпливи між носіями української консервативної думки в монархіях Габсбургів і Романових. У досвіді українського консерватизму

по обидва боки австрійсько-російського кордону можна простежити як спільні, так і відмінні риси. Відмінності найчастіше були продиктовані різними суспільно-політичними ситуаціями в двох імперіях, як і несхожим становищем і досвідом українців. Схожими ж були національні дилеми русофілів і носіїв малоросійської ідентичності, а листування Андрея Шептицького з графом М. Тишкевичем і О. Барвінського з О. Кониським свідчить про подібність консервативного бачення соціальних і політичних питань. Контакти між українськими консерваторами в Австро-Угорщині й Російській імперії були важливими як з огляду на обмін ідеями й досвідом, так і в ширшому контексті уявлень про українську націю. А відносини між О. Барвінським і В. Липинським можна вважати за символічний перехід від однієї доби в історії українського консерватизму до іншої.

ВИСНОВКИ

У **висновках** викладено основні результати дослідження, обґрунтовано положення, які виносяться на захист:

1. Консервативна думка і світогляд були невід'ємною складовою українського національно-політичного життя Галичини першої чверті ХХ ст. У цей період їх представляли три середовища: русофіли, християнсько-суспільний рух і Греко-католицька церква. Хоча в досліджуваний період усі вони переживали складні часи з огляду на кризу власних консервативних засад, їхній внесок в інтелектуальний спадок доби не можна зігнорувати як при історичних студіях, так і в контексті сьогодення.

2. Консерватизм серед українських політичних осередків Галичини не можна розглядати як цілісну ідеологію: він не був виразником окремої соціальної групи, не мав яскраво виражених ідеологів, вирізнявся радше практичним, ніж теоретичним характером і суттєво різнився в залежності від конкретного середовища. Про певні риси ідеології можна говорити лише на рівні окремих осередків, натомість кожен з них мав власну політичну доктрину і програми її втілення у різних сферах (усередині ГКЦ таких доктрин було декілька). Тому доцільніше говорити радше про стиль мислення. Пропонований підхід відображає недогматичність, неартикульованість, а подекуди й домодерну складову консервативної думки в українському суспільстві краю в досліджуваний період. Таким чином, досвід русофілів, християнських суспільників і греко-католицького кліру в Галичині першої чверті ХХ ст. актуалізує для дослідників методологічну дискусію щодо того, чи консерватизм є ідеологією, а отже вписує їх у ширший контекст обговорень щодо природи консерватизму.

3. Українські консервативні середовища не можна чітко вписати в наявні класифікації консерватизму, навіть у межах Австро-Угорської монархії. Але розгляд цих типологій є важливими з огляду на підтвердження його неоднорідності. За типологією К. Епштайна, український християнсько-суспільний рух може бути віднесений до реформістського типу, тоді як русофіли радше прагнули зберегти статус-кво. Якщо ж прийняти класифікацію авторів

книги «Die Habsburgermonarchie», то русофіли були носіями романтичного, а група О. Барвінського – католицького й прагматичного консерватизму водночас. Утім, романтизм, що є важливою частиною формування уявлень про традицію, притаманний усім консерваторам, незалежно від часових і просторових умов. Це засвідчує умовність будь-яких класифікацій консерватизму.

4. Світоглядні засади українських консервативних середовищ у Галичині першої чверті ХХ ст. вписувались у традиційні базові принципи консервативного мислення і водночас виявляли велике різноманіття. Так, можна спостерігати зорієнтованих на схід русофілів, чия «всеруська» ідея бачила корінь традиції в спадщині киево-руської й галицько-волинської княжої доби, східному церковному обряді й етимологічному правописі. Такий світогляд був вразливим перед викликами нового часу, а насамперед націоналізму, який не залишав місця для невиразної національної самоідентифікації й найбільше сприяв розколу русофілів. На відміну від русофілів, християнські суспільники орієнтувалися на західні зразки, зокрема що стосувалися клерикалізму і досвіду європейських партій християнсько-соціального спрямування. Запозичена з практики краківських «станьчиків» концепція «органічної праці», критична постава щодо масової політики з її низькою політичною культурою і прагнення віднайти *modus vivendi* в українсько-польських відносинах замість загострювати їх були тими рисами, що вирізняли О. Барвінського і його прихильників зі середовища колишніх галицьких народоців. Ще іншою була ситуація всередині ГКЦ, де в межах однієї інституції співіснували різні ідеї й концепції, адже серед кліру були як представники двох інших консервативних, так і національно-демократичного середовищ. Інституційний консерватизм Церкви також мав різні прояви, оскільки як кожен окремо взятий ієрарх, так і різні групи серед парафіяльного духовенства мали власні уявлення про історію, традицію, сьогодення і майбутнє цієї інституції. Але спільним для абсолютної більшості з них було бажання зберегти впливову роль Церкви в житті галицьких українців, соціальну стратифікацію і запобігти поширенню радикальних і антирелігійних ідей.

5. (Не)успішність політичних практик досліджуваних середовищ вирішальним чином вплинула на втілення їх соціально-економічних програм. Найслабшими в цьому плані були позиції русофілів, які не змогли створити цілісної концепції соціально-економічних перетворень. Натомість, як і у випадку з суспільно-політичними постулатами, християнські суспільники зазнали невдачі через загальну непопулярність власного середовища, що зробило неможливою реалізацію достатньо комплексної і якісної програми реформ, насамперед щодо становища селян, розробленої О. Барвінським і А. Вахнянином на основі досвіду інших європейських народів. У ГКЦ на найбільшу увагу заслуговує соціальна доктрина митрополита Андрея Шептицького, яка стала одним з наріжних каменів для успішного перетривання Церквою кризового періоду.

6. Політичні практики українських консерваторів багато в чому були зумовлені викликами, перед якими вони опинилися на початку ХХ ст. Серед них ключовими були націоналізм, соціалізм, секуляризація. Варто брати до уваги й лібералізм. Кожна з цих ідей загрожувала різним елементам консерватизму.

Поширення націоналізму змусило русофілів шукати чіткіших національних самоідентифікацій, що спричинило кризу їх світогляду й зумовило розкол 1909 р. Загроза націоналізму для них проявлялася також у зростанні та радикалізації модерного українського руху, що штовхало русофілів на незвичні союзи, як це мало місце під час сеймової виборчої кампанії 1908 р. Як наслідок, деякі представники русофільського консерватизму стали російськими націоналістами, а хто залишився на старих позиціях – уже не міг, та й не хотів, змінюватися.

Падіння позицій українського християнсько-суспільного руху зумовила низка зовнішніх і внутрішніх причин. Головним зовнішнім чинником була радикалізація настроїв на початку ХХ ст. Це підважувало концепцію «органічної праці», робило пропаговану О. Барвінським і його однодумцями ідею міжнаціонального порозуміння непопулярною, а відтак тільки посилювало образ «угодовців» і «зрадників». Залучення мас народу до політичного життя також не сприяло християнським суспільникам, які, з одного боку, не вважали віча, маніфестації чи страйки добрим засобом у політиці, а з іншого – не мали достатнього впливу, щоби в нових умовах претендувати на популярність. Причиною невдач християнських суспільників була й організаційна слабкість. КРНС, «Руська громада» і ХСС не стали масовими організаціями: не тільки через несприятливі зовнішні обставини, а й через власну нездатність вийти поза межі вузького гуртка однодумців.

Особливим у плані різноманітності практик реагування на виклики часу був консерватизм ГКЦ. Представники Церкви намагались активно брати участь у дискусіях, опонуючи ліберальним, соціалістичним і секуляризаційним ідеям і водночас відстоюючи консервативні засади. Аналіз публіцистичної спадщини кліру дає змогу виокремити різні прояви консерватизму – від ультрамонтанства о. Волянського з його яскраво вираженим антимодернізмом до компромісності о. Костельника, який намагався віднайти точки дотику між християнськими засадами та національними й соціальними викликами. Несприятливий для Церкви ідейно-політичний клімат по-різному впливав на вищу ієрархію й парафіяльне духовенство. Діяльність митрополита Андрея Шептицького, єпископів Григорія Хомишина і Константина Чеховича показує різні моделі поведінки, кожна з яких, втім, була проявом консервативного мислення. Ще більшу різноманітність видно в діях парафіяльного духовенства. Будучи часто єдиним освіченим українським політичним і культурним елементом у провінції, йому було важко балансувати між консерватизмом Церкви як інституції й вимогами світських українських сил. Реакції були різними – від повного усунення від політичної діяльності до виставлення її як вищого (порівняно з душпастирськими обов'язками) пріоритету.

7. Історія консервативної думки в Галичині – це історія не так інституцій, як особистостей. В умовах інституційної слабкості світських українських консервативних середовищ їхнє майбутнє визначали дії окремих особистостей. Найсильніше це проявилось в історії християнсько-суспільного руху: його представники й самі визнавали, що О. Барвінський є ідейним і політичним натхненником усього середовища, надає йому цілісності. Серед русофілів найцікавішою з точки зору історії українського консерватизму є постать

М. Короля. Його промова в Галицькому сеймі восени 1908 р. стала символом дилем русофільського консерватизму. Водночас він є єдиним, хто зміг перетворити домодерний русофільський консерватизм у новочасне українське консервативне мислення. У цьому контексті його ідеї щодо реформування програми РНП, висловлені в 1906 р., є зразком альтернативи для «всеруської» ідеї. Хоча роль інституції для ГКЦ була найбільшою, історію консерватизму всередині Церкви також великою мірою творили особистості.

8. Порівняння українського консерватизму в Галичині з ідеями й практиками носіїв консервативної свідомості в Наддніпрянщині й з консервативними рухами серед поляків, чехів і словенців підтверджує думку про його «типовість». Вони стояли перед тими ж викликами, які, попри місцеву специфіку, так само загрожували консервативним основам суспільного ладу. Важливим елементом була взаємодія між консерваторами. До її прямих проявів можна віднести польсько-русофільський союз під час виборчої кампанії 1908 р., діяльність українсько-словенсько-хорватської фракції СХНС у Державній раді, контакти між О. Барвінським і О. Кониським, М. Тишкевичем і Андреем Шептицьким. У цій ситуації не так важливими були безпосередні практичні результати контактів, як інтелектуальні взаємовпливи чи запозичення. Найкращим зразком запозичень можна вважати очевидний вплив на О. Барвінського і його однодумців політичної філософії краківських консерваторів, чий приклад успішного застосування раціонального підходу до розвитку суспільства багато в чому сприяв формуванню прагматичної політичної лінії українських християнських суспільників.

9. Поєднує всіх консерваторів вплив на їх майбутнє Першої світової війни і повоєнного устрою. Усі досліджувані рухи були витвором політичних, соціальних і культурних обставин ХІХ ст., тому крах цього світу став і кінцем консерватизму в тій формі, в якій він існував у досліджуваній час. У всіх новопосталих на руїнах Австро-Угорської чи, тим паче, Російської імперії державах він не відігравав важливої ролі. Причин цього можна знайти чимало, але найважливішою з них була непристосованість консервативного способу мислення й уявлень про політику до нових обставин. Попри це, русофільство, християнсько-суспільний рух і Греко-католицька церква продовжували діяти в міжвоєнний період. Ефективність їх діяльності вирішальним чином залежала від відповідей цих середовищ на виклики першої чверті ХХ ст.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лехнюк Р. Газета «Руслан» як джерело до вивчення середовища Католицького русько-народного союзу (1896–1901 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2015. Вип. І. Ч. 1. С. 150–159.

2. Лехнюк Р. Соціальні та політичні дилеми греко-католицького духовенства в Галичині на початку ХХ століття (у світлі публіцистичної спадщини о. Онуфрія Волянського). *Українознавчий альманах*. Київ, 2015. Вип. 18. С. 181–185.

3. Лехнюк Р. Спогади графа Михайла Тишкевича як джерело до вивчення українського консерватизму. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. Харків, 2015. Вип. 18. С. 143–155.

4. Лехнюк Р. Українські консервативні середовища у ідейному просторі Львова початку ХХ століття. *Львів: місто – суспільство – культура: Зб. наук. праць*. Львів, 2016. Т. 10: Львів / Lwów / Lemberg як міські простори: уявлення, досвіди, практики / за ред. О. Аркуші, О. Вінниченка, М. Мудрого. Част. 1. (*Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск* 2016). С. 310–345.

5. Кліш А., Лехнюк Р. Співпраця слов'янських депутатів християнсько-суспільного напрямку в австрійській Державній раді наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. (за українськими джерелами). *Проблеми слов'янознавства*. Львів, 2016. Вип. 65. С. 167–177.

6. Лехнюк Р. Суспільно-політичні дилеми греко-католицького парафіяльного духовенства в Галичині на початку ХХ століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія* / за заг. ред. І. Зуляка. Тернопіль, 2017. Вип. 2. Ч. 1. С. 75–82.

7. Лехнюк Р. Контакти між українськими консерваторами Галичини і Наддніпрянщини в першій чверті ХХ століття. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2017. Ч. 28. С. 341–348.

8. Лехнюк Р. Криза русофільського консерватизму напередодні Першої світової війни: політичне товариство «Галицько-руська рада». *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць* / гол. ред. В. Вашкевич. Київ, 2017. Вип. 127 (12). С. 36–42.

Статті, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Лехнюк Р. Граф Михайло Тишкевич: від «крайовства» до модерного українства. *Intermagnum: історія, політика, культура: Матеріали міжнародної наукової конференції «В єдності сила. Україна–Польща: спільні шляхи до свободи»*. Житомир, 2014. С. 162–172.

2. Лехнюк Р. Поняття «християнсько-католицького світогляду» в ідейно-політичних дискусіях Галичини початку ХХ ст. (на прикладі публіцистичної спадщини о. Онуфрія Волянського). *Держава і Церква в новітній історії України. Збірник наукових статей за матеріалами V Всеукраїнської наукової конференції «Держава і Церква в новітній історії України»* (19–20 листопада 2015 р.). Полтава, 2015. С. 296–304.

3. Лехнюк Р. Дилеми українського консерватора – приклад Олександра Барвінського. Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)» / за заг. ред. І. Зуляка. Тернопіль, 2017. С. 66–72.

Статті, які додатково відображають результати дослідження:

1. Лехнюк Р. Греко-католицька церква в Галичині у першій чверті ХХ століття: між інституційним консерватизмом і новочасними викликами. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*. Львів, 2015. С. 350–358.
2. Лехнюк Р. Постать митрополита Андрея Шептицького у висвітленні газети «Руслан». *Соціогуманітарні проблеми людини*. Львів, 2015. № 8. С. 62–70.
3. Лехнюк Р. Церква в баченні українських консервативних середовищ у Галичині на початку ХХ століття. *Історичні та культурологічні студії* / відп. ред. М. Литвин. Львів, 2014–2015. Вип. 6–7. С. 217–236.
4. Лехнюк Р. «Лише під проводом нашого ВПр. Єпископату може нарід наш двигнути ся з занепаду»: взаємини представників українського християнсько-суспільного руху з вищими ієрархами Греко-католицької церкви в Галичині на початку ХХ століття. *Історія релігій в Україні: науковий збірник світлій пам'яті професора Ярослава Дашкевича (1926–2010)* / за ред. М. Капраля, О. Киричук, І. Орлевич. Львів, 2016. Част. 1: Церковна історія. С. 483–496.
5. Лехнюк Р. Українсько-польські відносини в Галичині на зламі ХІХ–ХХ століть у висвітленні газети «Руслан». *Intermarum: історія, політика, культура*. Житомир, 2015. Вип. 2. С. 92–105.

АНОТАЦІЯ

Лехнюк Р. О. Українські консервативні середовища в Галичині у першій чверті ХХ століття: національно-політичний аспект. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2018.

У дисертації досліджено українські середовища консервативної думки в Галичині у першій чверті ХХ ст. Виокремлено три консервативні осередки – русофілів, християнсько-суспільний рух і Греко-католицьку церкву. Зроблено висновок, що: консервативний світогляд був невід'ємною складовою українського національно-політичного життя Галичини першої чверті ХХ ст.; консерватизм серед українських політичних осередків Галичини не можна розглядати як цілісну ідеологію; українські консервативні середовища не можна чітко вписати в наявні класифікації консерватизму, навіть у межах Австро-Угорської монархії; світоглядні засади українських консервативних середовищ у Галичині першої чверті ХХ ст. виявляли велике різноманіття – від зорієнтованих на схід русофілів до «західництва» християнських суспільників; політичні практики українських консерваторів багато в чому були зумовлені викликами початку ХХ ст., насамперед націоналізмом, соціалізмом і секуляризацією; ці практики вирішальним чином вплинули на втілення соціально-економічних програм консерваторів; українська консервативна думка в краї першої чверті ХХ ст. – це історія не так інституцій, як особистостей; порівняння українського консерватизму в Галичині з ідеями й практиками носіїв консервативної свідомості на Наддніпрянщині й з консервативними рухами серед поляків, чехів і словенців

показує, що вони перебували у світоглядній кризі. Цю схожість демонструє їх доля під час Першої світової війни і в світі, що постав після її завершення.

Ключові слова: консерватизм, Галичина, галицькі русофіли, християнсько-суспільний рух, Греко-католицька церква, Центрально-Східна Європа.

АННОТАЦІЯ

Лехнюк Р. О. Украинские консерваторы в Галиции в первой четверти XX века: национально-политический аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2018.

В диссертации исследуется украинская консервативная мысль в Галиции в первой четверти XX в. Выделены три консервативные группы и силы в крае того времени – русофилы, христианско-общественное движение и Греко-католическая церковь. Сделан вывод, что: консервативное мировоззрение было неотъемлемой составляющей украинской национально-политической жизни Галиции первой четверти XX в.; консерватизм среди украинских политических организаций Галиции нельзя рассматривать как целостную идеологию; украинские консервативные силы нельзя четко вписать в существующие классификации консерватизма (даже в пределах Австро-Венгерской монархии); мировоззренческие основы украинских консерваторов в Галиции первой четверти XX в. демонстрировали большое разнообразие – от ориентированных на восток русофилов к «западничеству» христианских общественников; политические практики украинских консерваторов во многом были обусловлены вызовами начала XX в., прежде всего национализмом, социализмом и секуляризацией; эти практики решающим образом повлияли на воплощение социально-экономических программ консерваторов; украинская консервативная мысль в Галиции первой четверти XX в. – это история более личностей, чем институтов. Сравнение украинского консерватизма в Галиции с идеями и практиками носителей консервативного сознания на Приднепровье и с консервативными движениями среди поляков, чехов и словенцев показывает, что они находились в общей ситуации мировоззренческого кризиса. Это сходство демонстрирует их судьба во время Первой мировой войны и в мире, возникшем после ее завершения.

Ключевые слова: консерватизм, Галиция, галицкие русофилы, христианско-общественное движение, Греко-католическая церковь, Центрально-Восточная Европа.

SUMMARY

Lekhniuk R. O. Ukrainian conservative environments in Galicia in the first quarter of the XX century: national and political aspect. – On the rights of the manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Ph.D in History. Specialty 07.00.01. – The History of Ukraine – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2018.

The dissertation investigates the ideas and practices of the three Ukrainian conservative environments in Galicia in the first quarter of the XXth century – Russophiles, Ukrainian Christian-social movement and Greek Catholic Church – with special attention to the national-political dilemmas of this time. In the context of contemporary methodological discussions about the nature of conservatism, his Ukrainian Galician variants are considered as a style of thinking about politics and society, but not as an ideology. The period of the first quarter of the XXth century was chosen because of new dilemmas, which conservatives confronted: the spread of modern ideologies (nationalism, socialism), secularization and the growing mass of political processes. The territorial scope of the research is, first of all, Eastern Galicia initially within the framework of the Habsburg Kingdom of Galicia and Lodomeria, and later – of the Lviv, Ternopil, and Stanislaviv provinces of interwar Poland.

The study is performed on the basis of a wide source material, in particular, contemporary press, memoirs, official documents of political organizations and parties, private correspondence. The most part of unpublished documents were taken from a few Ukrainian and Polish archives: Central National Historical Archive in Lviv, Department of Manuscripts of the Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine, Department of Manuscripts of the Taras Shevchenko Institute of Literature, Krakow National Archive and Department of Manuscripts of Jagiellonian Library in Krakow.

The dissertation presents an analysis of the Russophile conservative idea, its main principles and problems with which it encountered in the first quarter of the XXth century. Attention is paid to finding solutions to these problems and their impact on the ideological evolution and practical activity of Galician Russophiles. In the analysis of the Ukrainian Christian-social movement the concept of «organic labor» was considered as the foundation of this environment's conservatism, as well as a vision of the problems of the Polish-Ukrainian relations in Galicia. The influence of modern political culture on the problems of creation of Christian-social political organizations and the functioning of the «Ruslan» newspaper was studied. Also, different types of conservative thought within the Greek Catholic Church were analyzed, where, in search of answers to the dilemmas of a new era, existed both ultraconservatives and moderately liberals among the higher hierarchs and priests in the province.

Separate part of the research is the comparison of Ukrainian conservative environments with the Polish, Slovenian, Czech and the Great Ukrainian conservatives, which allows us to understand clearly the dilemmas of Ukrainian conservatism in Galicia in the first quarter of the XXth century and their similarity to the general problems of conservative movements in Central and Eastern Europe.

Key words: conservatism, Galicia, Galician Russophiles, Christian-social movement, Greek Catholic Church, Central-Eastern Europe

Підписано до друку 12.03.2018. Формат 60×90^{1/16}. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. № 03/04.

Друк ТзОВ «Простір-М»
Свідоцтво ДК № 5068 від 22.03.2016 р.
79000, м. Львів, вул. Чайковського, 8
Тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir@litech.net